

ძალადობრივი კონფლიქტის მიკროეკონომიკური კვლევის თანამედროვე ტენდენციები

ია ნაცვლიშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სტატიაში განხილულია ძალადობრივი კონფლიქტის მიკროეკონომიკურ კვლევაში თანამედროვე მიღწევები, სამაგიდო კვლევის მეთოდით სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვის საფუძველზე გაანალიზებულია კონფლიქტის მიკროეკონომიკური კვლევის შედეგების გავლენა პოლიტიკაზე და კონფლიქტების სამომავლო კვლევებზე. კონფლიქტი წარმოდგენილია, როგორც ინტერესების აღქმული დაშორება ან მხარეთა რწმენა, რომ მათი მისწრაფებები ვერ იქნება მიღწეული ერთდროულად. სტატიაში ნაჩვენებია ბოლო ათწლეულებში ძალადობრივი კონფლიქტის მიკროეკონომიკის, როგორც ემპირიული განვითარების ეკონომიკის, ახალი ქვედარგის წარმოშობა, კრიტიკულად შეფასებულია კონფლიქტის მიკროეკონომიკის შესახებ გავრცელებული ზოგიერთი წარმოდგენა. ამასთან, წარმოჩენილია კონფლიქტების კვლევასთან დაკავშირებული სხვა დისციპლინების როლი და თანამედროვე ეკონომიკურ თეორიაში კონფლიქტის მიკროეკონომიკის მიერ ემპირიული კვლევის მეთოდებით და მონაცემებით შეტანილი წვლილი. სტატიაში გაკეთებულია დასკვნა, რომ კონფლიქტების მიკროეკონომიკური კვლევის შედეგები მომავალში ხელს უწყობს კონფლიქტის ზონებში სამშვიდობო ინტერვენციების, პოსტკონფლიქტური ინსტიტუტების მშენებლობის, კონფლიქტურ ზონებში ფირმების ქცევის და ინდივიდუალური გადაწყვეტილების მიღებისას ემოციების როლის კვლევებს. სუსტია კავშირი ჰუმანიტარულ თუ განვითარების ხელშეწყობი, პოლიტიკის შემქმნელი ორგანიზაციების მიერ გენერირებული შეზღუდული ცოდნის გამოყენებასა და სწრაფად განვითარებად აკადემიურ ქვედარგს შორის. ამასთან, სწრაფად განვითარებადი ეს ქვედარგი სათანადოდ არ არის წარმოდგენილი ეკონომიკურ დისციპლინათა სწავლებაში.

საკვანძო სიტყვები: კონფლიქტი, ძალადობა, მიკროეკონომიკა, განვითარების ეკონომიკა, კვლევა.

თანამედროვე მსოფლიოს უდიდესი გამოწვევის-პანდემიის პირობებშიც არ ცხრება კონფლიქტები, ომები და ძალადობრივი ქმედებები. ამასთან, პანდემიის პერიოდს ახასიათებს სპეციფიკური კონფლიქტები, მაგალითად დაპირისპირებები ახალი კორონავირუსის გავრცელების გამო დაწესებულ შეზღუდვების მოწინააღმდეგეებსა და სახელმწიფო სტრუქტურებს შორის, ვაქცინაციის მომხრეებსა და მოწინააღმდეგებს შორის და სხვა. ახალი კორონავირუსის გავრცელების გამო დაწესებული შეზღუდვების წინააღმდეგ გამართულ საპროტესტო დემონსტრაციებსაც ხშირად აქვს ძალადობრივი ხასიათი, მაგალითად 2022 წლის 23 იანვარს ბელგიის დედაქალაქ ბრიუსელში გამართული საპროტესტო დემონსტრაცია, რომელშიც დაახლოებით 50000 პროტესტანტი მონაწილეობდა პოლიციელებთან შეტაკებებში, ევროკავშირის დიპლომატიური სამსახურის შენობების ვანდალურ დარბევასა და სხვა ძალადობრივ ქმედებებში გადაიზარდა. დემონსტრაციაში, რომელიც ორგანიზებული იყო ევროკავშირის მასშტაბით მოქმედი ქსელის „გაერთიანებული ევროპელები თავისუფლებისთვის“ და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის დაცვის მიზნით შემოღებული შეზღუდვების მოწინააღმდეგე სხვა ორგანიზაციების მიერ, მონაწილეობას იღებდნენ სხვა ქვეყნებიდან ჩამოსული პროტესტანტებიც (Lombardi, 2022).

პანდემიის პირობებში კონფლიქტის ერთგვარი გამოვლინებაა ახალი კორონავირუსის პრევენციის მიზნით ვაქცინაციის მომხრეებისა და მოწინააღმდეგეების დამოკიდებულებები საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ღონისძიებების მიმართ. სხვადასხვა ქვეყნებში ჩატარებულია სხვადასხვა კვლევები კოვიდ19-ის ვაქცინაციისადმი ადამიანთა განწყობების შესახებ. ერთ-ერთი ასეთი კვლევა 44,260 რესპოდენტის გამოკითხვით ჩატარდა აზიის, აფრიკის და სამხრეთ

ამერიკის დაბალ და საშუალო შემოსავლიან 10 ქვეყანაში, ასევე რუსეთის ფედერაციასა და აშშ-ში (Solís et al., 2021). დაბალ და საშუალოშემოსავლიან ქვეყნებში აღმოჩნდა ვაქცინის მიღების მკვეთრად უფრო დიდი სურვილი (საშუალო-80,3%, მედიანა-78%, დიაპაზონი-30,1%) აშშ-სთან და რუსეთთან შედარებით (აშშ-ში საშუალო-64,6%, რუსეთში - საშუალო 30,4%). ვაქცინაციისადმი ინტერესს საშუალო და დაბალშემოსავლიან ქვეყნებში რესპოდენტები ხსნიდნენ ძირითადად ვირუსისგან პერსონალური დაცვის სურვილით, ხოლო ვაქცინის მიღებიდან თავშეკავების ყველაზე უფრო ხშირად გავრცელებული მიზეზი იყო ვაქცინაციის გვერდითი ეფექტები. ინფორმაციის ყველაზე უფრო სანდო წყაროდ მიიჩნეოდა ჯანდაცვის მუშაკები. როგორც კვლევის შედეგები მოწმობს, ვაქცინების განაწილების პროცესში სამხრეთის ქვეყნებისთვის პრიორიტეტის მინიჭება გლობალური იმუნუზაციის თვალსაზრისით უფრო დიდ შედეგს იძლევა. ამასთან, ვაქცინაციის კამპანიამ ხელი უნდა შეუწყოს სამხრეთის ქვეყნებში ვაქცინაციისადმი მაღალი მზაობის ეფექტურად გარდაქმნას რეალურ შედეგებში (Solís et al., 2021). აღსანიშნავია, რომ არამაღადობრივი და ძალადობრივი კონფლიქტები, მათ შორის კრიმინალური ძალადობა, ძირს უთხრის ქვეყნის ეკონომკას ინვესტიციების, წარმოების მოცულობის და ეკონომიკური ზრდის შემცირებით. მაგალითად, მსოფლიო ბანკის მიერ 2016 წელს ჩატარებული კვლევის თანახმად, მექსიკაში კრიმინალური ძალადობით გამოწვეული დანაკარგი იყო მშპ-ს 7 % (Kapstein & Tantravahi, 2021). ამგვარად, თანამედროვე მსოფლიოში პანდემიის პირობებში არსებული გამოწვევების ფონზე აქტუალობას არ კარგავს ზოგადად კონფლიქტების, მათ შორის ძალადობრივი კონფლიქტების ეკონომიკური კვლევები.

კონფლიქტის მიკროეკონომიკა, როგორც განვითარების ეკონომიკის ახალი ქვედარგი. კონფლიქტის მიკროეკონომიკა ეკონომიკის შედარებით ახალგაზრდა და სწრაფად მზარდი, განვითარების ეკონომიკის დამოუკიდებელ ქვემომართულებად ჩამოყალიბებადი დარგია (Verwimp et al., 2019). თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერება ძირითადად არ განიხილავს კონფლიქტს, როგორც პროდუქტების ალტერნატიული განაწილების გზას და მიიჩნევს, რომ კარგად განსაზღვრული საკუთრების უფლება უზრუნველყოფილია მესამე ძალის-სახელმწიფოს მიერ (Wärneryd, 2014). ძალადობრივი კონფლიქტის ერთმანეთისგან მეტ-ნაკლებად განსხვავებული განმარტებები არსებობს სამეცნიერო ლიტერატურაში, თუმცა ჩვენ განვსაზღვრავთ ძალადობრივ კონფლიქტს, როგორც „სოციალური კონტრაქტის სისტემატურ რღვევას, რომელიც გამოწვეულია სოციალური ნორმების ცვლილებით ან/და იწვევს სოციალურ ნორმებში ცვლილებებს, რაც შეიცავს მასობრივ ძალადობას, რომელიც გამოწვეულია კოლექტიური მოქმედებებით“ (Justino et al., 2013: 6).

კონფლიქტის მიკროეკონომიკაში პირველი სამეცნიერო კვლევები ახალი მიკროეკონომიკური მიდგომებით თავდაპირველად ჩნდება შემდეგი მიმართულებებით: ა) საზოგადოების განვითარების შესწავლა 1990-იანი წლების მეორე ნახევრის ბოლოს და 2000-იანი წლების დასაწყისში (Deaton, 1997), ბ) ქვეყნების შედარებითი ანალიზი შეიარაღებული კონფლიქტის ეკონომიკური მიზეზებისა და შედეგების მიხედვით (Collier & Hoeffler, 2004) და გ) განვითარების პოლიტიკური ეკონომიის ახალი კვლევები (Acemoglu et al., 2001). ამავდროულად, პოლიტიკის შემქმნელების მხრიდან იმ ფაქტის მზარდმა გაცნობიერებამ, რომ ყველაზე ღარიბი და დაუცველი ოჯახები სწორედ ომის პირობებში ცხოვრობდნენ, ასევე პოლიტიკის ყურადღების ფოკუსირებამ ერაყისა და ავღანეთის სტაბილიზაციასა და განვითარებაზე აიძულა მრავალი ეკონომისტი ყურადღება გაემახვილებინა ძალადობრივი კონფლიქტის შესწავლაზე (Verwimp et al., 2019). ეკო-

ნომიკურ მეცნიერებაში პირველი კვლევები ფოკუსირებული იყო სამოქალაქო ომების მაკრო-კონომიკურ მიზეზებსა და შედეგებზე, თუმცა თვალთახედვაში მალევე მოექცა კონფლიქტის შედეგად დაზარალებულ ის გარემო, სადაც ინდივიდები, ოჯახები და თემები მოქმედებენ, ადაპტირდებიან, იღებენ გადაწყვეტილებებს და ცხოვრობენ. შესწავლის საგნად იქცა ის, თუ როგორ გარდაიქმნება თავად ეს მიკრო დონის დინამიკა კონფლიქტად (Justino et al., 2013). თავის მხრივ, განვითარების ეკონომისტების მზარდმა პრაქტიკამ, რომ მოიპოვონ და გააანალიზონ გამოკითხვის მონაცემები, ასევე, ტექნოლოგიურმა მიღწევებმა მიკრომონაცემების შეგროვებისა და დამუშავების მეთოდებში, წახალისა მკვლევრები, რათა შეაგროვონ ახალი მონაცემები და გამოიყენონ უკვე არსებული მონაცემები კრეატიული გზებით, უკეთ გაიგონ, თუ როგორ ცხოვრობენ ადამიანები და იღებენ გადაწყვეტილებებს კონფლიქტურ პირობებში (Brück et al., 2014). მრავალი მიღწევა კონფლიქტის მიკროეკონომიკის კვლევის ყველა ამ მიმართულებით შესაძლებელი გახდა ინტერდისციპლინური კვლევებისა და მჭიდრო თანამშრომლობის შედეგად პოლიტიკურ მეცნიერებებთან, საერთაშორისო ურთიერთობების შემსწავლელ მეცნიერებებთან, სამშვიდობო კვლევებთან, კონფლიქტებისა და უსაფრთხოების კვლევებთან, განვითარების კვლევებთან, სოციოლოგიასა და სოციალურ ფსიქოლოგიასთან. კვლევითი ლიტერატურა კონფლიქტის მიკროეკონომიკაში იყენებს ეკონომიკაში გავრცელებულ მკაცრ მეთოდებს, საკვლევი საკითხები და თეორიულ-მეთოდოლოგიური ჩარჩოები ხშირად იზიარებს ამ დისციპლინების მეთოდოლოგიას, რაც კიდევ უფრო ამდიდრებს განვითარების ეკონომიკას, როგორც მეცნიერებას (Verwimp et al., 2019).

მიკროეკონომიკური ლიტერატურა ძალადობრივი კონფლიქტების შესახებ სამი მიმართულებით ვითარდება: 1. კვლევა ფოკუსირებულია იმის ანალიზზე, თუ როგორ რეაგირებენ ძალადობის მსხვერპლი ინდივიდები, ოჯახები, საზოგადოებები და, უფრო იშვიათად, ფირმები, ძალადობრივ კონფლიქტზე და როგორ უმკლავდებიან მას; 2. კვლევა იმისა, საკუთარი ნებით თუ იძულებით როგორ უწყობენ ხელს ადამიანები კონფლიქტს. ამასთან, გამოკვეთილია ინდივიდუალური და ჯგუფური აგენტების მნიშვნელობა კონფლიქტურ გარემოში; 3. კიდევ ერთი მიმართულება სათავეს იღებს რენდომიზებული საკონტროლო კვლევების მიმართ ეკონომისტების მზარდი ინტერესიდან. იგი ფოკუსირებულია პოლიტიკის ინტერვენციების გავლენის შეფასებაზე ადამიანებზე, რომლებიც ცხოვრობენ სამოქალაქო ომების ან ომისშემდგომ პერიოდში, ცხოვრობენ მშვიდობისა და უსაფრთხოების შენების პროცესში (Verwimp et al., 2019). ამ ქვედარგის მრავალი კვლევა ჩატარდა მეცნიერების მიერ, რომლებიც დაკავშირებულია შინამეურნეობების კონფლიქტის ქსელთან (Households in Conflict Network, (HiCN)). ეს ქსელი დაარსებულია 2004 წელს და აერთიანებს ომისშემდგომ პერიოდში კოლექტიურ ქმედებების შესწავლაზე მომუშავე მკვლევარებს, რომლებიც სწავლობენ ძალადობრივი კონფლიქტის მიზეზებს, მიმდინარეობასა და შედეგებს მიკრო დონეზე ემპირიული მეთოდების გამოყენებით (Justino & Stojetz, 2018). ქსელს აქვს ამ მიმართულებით კვლევითი ნაშრომების მსოფლიოში ერთ-ერთი უდიდესი კოლექცია, მათი აქტივობების, პუბლიკაციებისა და წლიური კონფერენციების შესახებ ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე www.hicn.org.

მცდარი წარმოდგენები კონფლიქტის მიკროეკონომიკური კვლევის შესახებ. კონფლიქტის ეკონომიკაში არსებული სამეცნიერო ნაშრომებზე დაყრდნობით გამოყოფენ რამდენიმე მცდარ წარმოდგენას, რომელმაც ვერ გაუძლო სამეცნიერო შესწავლის საფუძველზე ჩამოყალიბებულ კრიტიკას (Verwimp et al., 2019):

ა) „კონფლიქტის ზონებში მკაცრი და ეთიკური კვლევის ჩატარება შეუძლებელიან-კონფლიქტით დაზარალებული ტერიტორიები მიუწვდომელია მკვლევრებისთვის უსაფრთხოებისა და ეთიკური მიზეზების გამო. სინამდვილეში მონაცემთა შეგროვების ინოვაციური მეთოდები ქვემიმართულების მთავარი სპეციფიკაა. მობილური ტელეფონების ტექნოლოგიის, დისტანციური ზონდირებისა და სხვა ტექნიკური საშუალებების წყალობით ინფორმაციის მოპოვება აქტიური ომის ზონებიდან უფრო ადვილი და უსაფრთხო გახდა.

ბ) „ძალადობრივი ქცევა ირაციონალურია“ - ამგვარი რწმენა აიძულებდა ეკონომისტებს უარყონ ძალადობა, როგორც შეუსაბამო ეკონომიკური თეორიისთვის. დღეისათვის უკვე ცნობილია, რომ არსებობენ შემსრულებლები, რომლებსაც აქვთ შედარებითი უპირატესობა ძალადობის გამოყენებისას და რომ ძალადობრივად მოქმედება შეიძლება რაციონალური ან ოპტიმალური იყოს (North et al., 2009). კონფლიქტის მიკროეკონომიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წვლილი იყო იმის გაგება, რომ ადამიანის „ნორმალური“ ქცევის არჩევანი ასევე მოიცავს ძალადობრივ ქმედებებს.

გ) „ომი აჩერებს ბაზრებს და მმართველობას“- ეკონომიკური ცხოვრების ისეთი ასპექტები, როგორიცაა მიწათმოქმედება, ვაჭრობა, სწავლა და სხვა საქმიანობა, გრძელდება კონფლიქტის ზონებში. ეკონომიკური აქტივობა, სავარაუდოდ, უფრო არაფორმალური ხდება. ნაკლები ფორმალური გადასახადებით, არაფორმალური ბაზრებისა და არაფორმალური შემოსავლების აყვავებით. ამასთან, სახელმწიფო ინსტიტუტები შეიძლება დასუსტდეს, თუმცა, სხვა პოლიტიკური აქტორები და ხშირად შეიარაღებული ჯგუფებიც, იკავებენ ამ მმართველობით სივრცეებს არსებული ან ახალი ინსტიტუტების შექმნით.

დ) „კონფლიქტი სიღარიბის და ღარიბების პრობლემაა“- მსოფლიოს ყველაზე ღარიბი ადამიანების მზარდი წილი კონფლიქტით დაზარალებულ ქვეყნებში ცხოვრობს (OECD, 2016), თუმცა, ზოგჯერ მდიდრებს შედარებით მეტი ზარალი აქვთ ომისგან, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ისინი და მათი ქონება უშუალო ძალადობის სამიზნეები არიან. მცირე მტკიცებულება არსებობს იმ წარმოდგენის მხარდასაჭერად, რომ „სიღარიბე ბადებს ძალადობას“. მართალია, არსებობს კავშირი ძალადობრივ კონფლიქტსა და დაბალ შემოსავლიან ქვეყნებს შორის ძირითადად სუსტი ინსტიტუტების გამო, მაგრამ თითქმის არ არსებობს მტკიცებულება ღარიბებში ძალადობის ჩამდენთა კონცენტრაციის თაობაზე (Verwimp, 2005; Krueger, 2007).

ე) „ომის შემდგომი ეკონომიკა უნდა აღდგეს“- უმეტეს შემთხვევაში, ეს წარმოდგენა მცდარია, რადგან ომი იწვევს სტრუქტურულ ცვლილებებს ეკონომიკაში, რომელიც შემდეგ უნდა იქნას გამოყენებული უკეთესი ეკონომიკის ასაშენებლად შესაბამისი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების გამოყენებით. უსარგებლოა იმ ეკონომიკის (და სავარაუდოდ, სოციალური მოდელის) რეკონსტრუქცია, რომელმაც ომი გამოიწვია. სასურველია ავაშენოთ ომისშემდგომი ეკონომიკა, რომელიც აჯილდოებს პროსოციალურ, მშვიდობიან ქცევას. ამასთან, ომი იწვევს ნებისმიერი ეკონომიკის მასიურ სტრუქტურულ ტრანსფორმაციას. გაურკვეველია, განადგურებული ინფრასტრუქტურის ხელახალი აშენება მოიტანს თუ არა იმავე სოციალურ და ეკონომიკურ სარგებელს, რაც ომამდე ჰქოდა. ადგილობრივი მოსახლეობის სიმჭიდროვე, მოთხოვნა და ვაჭრობის სტრუქტურა შესაძლოა შეუქცევადად შეიცვალოს, რაც მოითხოვს ახალ და უნიკალურ გეგმას ყოველი ომის შემდეგ.

კონფლიქტის მიკროეკონომიკური კვლევების თეორიული მიღწევები. ძალადობრივი კონფლიქტების მიკროეკონომიკური კვლევა დღემდე ძირითადად ემპირიულია. თუმცა, მდი-

დარმა ემპირიულმა მასალამ და კონფლიქტის შედეგად დაზარალებულ კონტექსტში მუშაობამ ხელი შეუწყო განვითარების ეკონომიკაში წვლილის შეტანას სამი თეორიული მიმართულებით: (ა) განვითარების პოლიტიკური ეკონომია, (ბ) შინამეურნეობათა გადაწყვეტილებების მიღება და (გ) სოციალური პრეფერენციები და ქცევა. ეკონომიკური განვითარების მოდელების უმეტესობაში ძირითადი თეორიული წინაპირობაა ძალადობის მონოპოლიის მქონე სახელმწიფოს არსებობა, რომელსაც შეუძლია ხელშეკრულებების აღსრულება და საკუთრების უფლებების გარანტია. პოლიტიკურ მეცნიერებაში კონფლიქტურ სფეროებზე მუშაობამ აჩვენა, რომ ბაზრები და სოციალური ურთიერთქმედებები აგრძელებენ ფუნქციონირებას სახელმწიფო ინსტიტუტების არარსებობისა და პოლიტიკური ავტორიტეტის ფრაგმენტაციის პირობებში (Kalyvas, 2006; Arjona et al., 2015). განვითარებად ქვეყნებში შოკის გავლენა შინამეურნეობების კეთილდღეობაზე ტრადიციულად გაანალიზებულია საოჯახო ფერმერული მეურნეობების მოდელებში მაქსიმალური სარგებლიანობის ფუნქციით (Singh et al., 1986). გარდა ამისა, დიდი ხნის განმავლობაში შეიარაღებული კონფლიქტით დაზარალებული ქვეყნების კვლევები (როგორცაა კოლუმბია, ანგოლა, კონგო, სომალი ან ავღანეთი) ცხადყოფს, რომ ოჯახები, ფირმები და მთელი ეკონომიკა განიცდიან სტრუქტურულ ცვლილებას, რომლის დროსაც აგენტები ადაპტირებიან ომის ეკონომიკასთან ზოგჯერ ათწლეულების განმავლობაში.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მნიშვნელოვანი ადგილი დაეთმო კვლევებს, თუ როგორ მოქმედებს შოკები, ინსტიტუტები და სხვა ცხოვრებისეული გამოცდილება ინდივიდუალურ პრეფერენციებზე და სხვა ქცევებზე, რაც ექვეყნებს აყენებს ნეოკლასიკურ ეკონომიკურ თეორიაში არსებულ წინაპირობას, რომ ინდივიდუალური პრეფერენციები ეგზოგენური და ფიქსირებულია (Bowels, 1998; Bozzoli et al., 2011). ბოლო კვლევებმა აჩვენა, რომ ძალადობრივმა ზემოქმედებამ შეიძლება გამოიწვიოს პროსოციალური ქცევის უფრო მაღალი დონე (Voors et al., 2012; Bauer et al., 2016). უახლესი ნაშრომები აჩვენებს, რომ ჯგუფური თანამშრომლობა და სოციალური ერთიანობა რეალურად არის წარმატებული აჯანყების გასაღები (Petersen, 2001; Wood, 2003) და რომ მისი წარმატებით გამოყენება შესაძლებელია გენოციდური ძალადობის კამპანიაში (Verwimp, 2013).

ემპირიულმა კვლევებმა დააფიქსირა სამოქალაქო ომების დიდი გავლენა განათლებაზე, ჯანმრთელობაზე, შრომის ბაზრის შედეგებსა და სოციალურ ურთიერთობებზე. ერთ-ერთი მთავარი შედეგია კონფლიქტის ხანგრძლივი და მუდმივი კვალი ადამიანურ კაპიტალზე. მთელი რიგი კვლევები ფოკუსირებულია ძალადობრივი კონფლიქტის მიზეზების იდენტიფიცირებაზე. განვითარების ეკონომისტების მიკრო დონეზე მუშაობა ფოკუსირებული იყო სიღარიბის, უთანასწორობის, უმუშევრობის, ბუნებრივი რესურსების არსებობისა და განვითარების პოლიტიკური ეკონომიკის როლის კვლევაზე. კვლევის საგანს წარმოადგენს საკითხი, კონფლიქტის სხვადასხვა დინამიკა რა გავლენას იქონიებს განვითარების შედეგებზე. მსგავსი კვლევები ფოკუსირებულია ინფორმაციის ასიმეტრიულობის როლზე (Berman et al., 2011) და მოსახლეობის იძულებით გადაადგილებაზე, როგორც ომის სტრატეგიაზე (Ibanez & Vélez, 2008).

ბოლო წლებში კვლევის ერთ-ერთი სფერო იყო საერთაშორისო მესამე მხარის როლი კონფლიქტურ პროცესებში, მათ შორის გარე დახმარების როლი (Croston et al., 2014, 2016). აღმოჩნდა, რომ დახმარების პროექტების ეფექტი ავღანეთში კონფლიქტზე ჰეტეროგენულია სხვადასხვა სექტორში: ჯანდაცვის პროექტები ხელს უწყობს სტაბილურობას, ხოლო განათლების პროექტები იწვევს შემდგომ კონფლიქტებს იმიტომ, რომ განათლების ინტერვენციები აღიქმება, რო-

გორც დასავლური ღირებულებებისა და იდეოლოგიის დაწესება. მესამე მხარის ქმედებები, არა-ნეიტრალური და არაჰუმანიტარული საგარეო სამხედრო ინტერვენციების სახით, ამძაფრებს სოციალურ კონფლიქტს და ჯგუფურ დამაბულობას რელიგიური პოლარიზაციის გაძლიერებით. მიუხედავად ამ მნიშვნელოვანი მიღწევებისა, ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი იმის გაგებაში, თუ რა გავლენა შესაძლოა მოახდინოს სხვადასხვა შეიარაღებულმა ჯგუფმა, ძალადობის ტიპებმა, რეკრუტირების მოდელებმა, სამოქალაქო ქცევამ და კონფლიქტების სხვა დინამიკამ ეკონომიკურ განვითარებაზე (Verwimp et al., 2019).

სამომავლო კვლევების მიმართულებები და პოლიტიკის შედეგები. ძალადობრივი კონფლიქტების მიკროეკონომიკაში თეორიული კვლევის ერთ-ერთი მომავალი მიმართულება იქნება საომარი ზონების პოლიტეკონომიის გაგება და ეკონომიკურ განვითარებაზე მისი გავლენის შეფასება. საკვანძო საკითხია, თუ როგორ მიიღება ეკონომიკური გადაწყვეტილებები სახელმწიფოს არარსებობის პირობებში. კონფლიქტის ზონებიდან მიღებული მტკიცებულებები აჩვენებს, რომ ბაზრები და სოციალური ურთიერთობები აგრძელებენ ფუნქციონირებას კონფლიქტის კონტექსტში. სამომავლო კვლევების მეორე მიმართულება მოიცავს კონფლიქტის მიკროეკონომიკურ კვლევებზე სოციალური ფსიქოლოგიის დიდ გავლენას. თუ წარსული კვლევები სწავლობდნენ, რას და რამდენად კარგად აკეთებდნენ ადამიანები, მომავალში კვლევისას მოიმეტებს სუბიექტური და ფსიქო-სოციალური ფაქტორების შესწავლა. გადაწყვეტილების მიღებაზე გავლენას ახდენს ემოციები და არაშემეცნებითი ფაქტორები კონფლიქტის დროს. სამომავლო კვლევის მესამე მიმართულება იქნება იმის შესწავლა, თუ როგორ შეიძლება ემოციებით ჩამოყალიბებული ენდოგენური სოციალური პრეფერენციები ურთიერთქმედებდეს ინსტიტუციურ ცვლილებებთან, რომლებიც ხდება კონფლიქტის დროს და/ან ახდენს მომავალი კონფლიქტის რისკების ფორმირებას (Justino, 2019; Justino, 2018). ამასთან, მოსალოდნელია კვლევის ზრდა მშვიდობის მშენებლობის მიკროეკონომიკური ანალიზის მიმართულებითაც. გაჩნდება უფრო მეტი ინტერესი ომიდან მშვიდობაზე გადასვლის პოლიტიკური ეკონომიკის საკითხებზე. მოსალოდნელია კონფლიქტის მიკროეკონომიკური ანალიზის გაფართოება პოლიტიკური ძალადობის სხვა ფორმების შესასწავლად, როგორიცაა არეულობები, ძალადობრივი პროტესტი და ძალადობის სხვა ფორმები, როგორიცაა ორგანიზებული დანაშაული, ურბანული ძალადობა ან ოჯახში ძალადობა. ამასთან, ფორმების როლი კონფლიქტის ეკონომიკაში ბოლო წლებში არასაკმარისად იყო შეფასებული და გაძლიერდება კვლევები ამ მიმართულებით. საჭიროა კვლევები, რომელიც შეისწავლის არაფორმალურ წარმონაქმნებსა და კონფლიქტს შორის ურთიერთქმედებას მიკრო დონეზე.

მოსალოდნელია განვითარების ეკონომიკის პოლიტიკაზე გავლენის შემდგომ გაძლიერება. მსოფლიოში ღარიბების 60 პროცენტზე მეტი 2030 წლისთვის კონცენტრირებული იქნება არამდგრად და კონფლიქტით დაზარალებულ ქვეყნებში, ზოგიერთი საერთაშორისო სააგენტო ამ ქვეყნებზე ხარჯავს თავისი ბიუჯეტის ნახევარზე მეტს (OECD, 2016). კონფლიქტის მიკროეკონომიკური ლიტერატურის მთავარი წვლილი ასეთი პოლიტიკის ფარგლებში იქნება სანდო მონაცემების შეგროვება და მეთოდების შემუშავება საერთაშორისო განვითარების აქტორების დასახმარებლად. მომდევნო წლების განმავლობაში მიკროეკონომიკური კვლევის მთავარი გამოწვევა იქნება განვითარების ეკონომიკის მიგნებების ეფექტურობის შეფასება (Verwimp et al., 2019).

ძალადობრივი კონფლიქტების ეკონომიკური დანახარჯები. ძალადობრივი კონფლიქტი უარყოფითად ზემოქმედებს ქვეყნის პროგრესზე. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით 2018 წელს ძალადობრივი კონფლიქტით დაზარალებულ ქვეყნებში მშპ-ს დანაკარგი მერყეობდა 2%-დან 8,45%-მდე. აღსანიშნავია, რომ კონფლიქტის მოსაზღვრე ქვეყნებიც ზარალდებიან: მშპ-ს შემცირებამ ამ ქვეყნებში მიაღწია 1,4%-ს, ხოლო ინფლაცია გაიზარდა 1,7%-ით (World Bank, 2018). ომისა და ძალადობრივი კონფლიქტის საწარმოებლად საჭირო რესურსები აკლდება სოციალური სერვისების ისედაც შეზღუდულ რესურსებს. განახლებადი და ხანგრძლივი კონფლიქტები მილიონობით ადამიანს აზარალებს, სტიმულს უკარგავს ინვესტორებს და აფერხებს ქვეყნის უნარს, ხელახლა ააშენოს ინსტიტუტები და აამოქმედოს ეკონომიკა, მაგალითად, 1970 წლიდან დღემდე ავღანეთში ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავალი სრულიად უმნიშვნელოდ არის შეცვლილი (World Bank, 2018).

გლობალურ ეკონომიკას ყოველწლიურად კონფლიქტი უჯდება დაახლოებით 14 ტრილონ აშშ დოლარზე მეტი. ეკონომიკისა და მშვიდობის ინსტიტუტის მიერ 2019 წელს ძალადობისა და კონფლიქტის ეკონომიკური გავლენა გლობალურ ეკონომიკაზე შეფასებულია 14,4\$ ტრილიონად (მსყიდველობითი უნარის პარიტეტის მიხედვით). ეს არის დაახლოებით გლობალური მშპ-ს 10,5%, რაც ნიშნავს 1895\$-ს ერთ სულ მოსახლეზე (Insitute for Economics and Peace, 2021). აღსანიშნავია, რომ 2012 წლიდან 2017 წლამდე ძალადობის ეკონომიკური გავლენა მსოფლიო ეკონომიკაზე გაიზარდა 12,2%-მდე. პიკს წარმოადგენდა 14,8\$ ტრილიონი. თუმცა, შემდეგი ორი წლის განმავლობაში ვითარებამ დაიწყო გაუმჯობესება. 2019 წელს ძალადობის ეკონომიკური გავლენა წინა წელთან შედარებით შემცირდა 64\$ მილიარდით, რაც წარმოადგენს 0,4%-იან შემცირებას. შემცირება ძირითადად გამოწვეულია შუა აღმოსავლეთსა და ჩრდილოეთ აფრიკაში შეიარაღებული კონფლიქტების შემცირებით, ტერორისტული თავდასხმების, ძალადობრივი სიკვდილის შემთხვევებისა და მოსახლეობის დევნილობის დანახარჯების შემცირებით (Insitute for Economics and Peace, 2021).

აღსანიშნავია, რომ ძალადობრივი კონფლიქტით გამოწვეული კრიზისის მართვა სოლიდურ დანახარჯებს მოითხოვს. მსოფლიო ბანკის ინფორმაციით, 2017 წელს 37 სხვადასხვა ქვეყანაში დაახლოებით 141 მილიონ ადამიანს სჭირებოდა ჰუმანიტარული დახმარება. დონორ ქვეყნებში განთავსებულ ლტოლვილებისთვის გაწეული დახმარების თანხამ მიაღწია 12\$ მილიარდს. 2010 წლიდან დონორ ქვეყნებში ლტოლვილებისთვის განვითარების ხელშეწყობისთვის დახარჯული თანხა გაიზარდა 6-ჯერ. სამშვიდობო მისიის უზრუნველყოფა წელიწადში აღწევდა 8\$ მილიარდს (World Bank, 2018). კონფლიქტის პრევენცია შესაძლებელია ხარჯთ-ეფექტიანი იყოს. გარდა იმისა, რომ კონფლიქტის პრევენცია ადამიანთა სიცოცხლის გადარჩენას უზრუნველყოფს, ის შეიძლება ეკონომიკურად მომგებიანიც აღმოჩნდეს ქვეყნებისთვის. ყველაზე პესიმისტურ სცენარშიც კი კონფლიქტის პრევენციით შესაძლებელია წლიურად 5\$ მილიარდის დაზოგვა, ხოლო ყველაზე უფრო ოპტიმისტური სცენარის შემთხვევაში ეს თანხა აღწევს 70\$ მილიარდს (World Bank, 2018).

დასკვნები. ტერმინი „კონფლიქტი“ ფართოდ გამოიყენება და მოიცავს, როგორც ფიზიკური დაპირისპირების ფსიქოლოგიურ მოტივებს, ასევე, საკუთრივ ფიზიკურ დაპირისპირებასაც. კონფლიქტის მიკროეკონომიკურ კვლევებში სიტყვა „...“ უმეტესწილად გამოიყენება ვიწრო მნიშვნელობით და გულისხმობს ინტერესების აღქმულ განსხვავებას ან მხარეთა რწმენას, რომ მათი მისწრაფებები ვერ იქნება მიღწეული ერთდროულად. ომისა და ძალადობრივი კონ-

ფლიქტის საწარმოებლად საჭირო რესურსები აკლდება სოციალური სერვისების ისედაც შეზღუდულ რესურსებს. განახლებადი და ხანგრძლივი კონფლიქტები მილიონობით ადამიანს აზარალებს, სტიმულს უკარგავს ინვესტორებს და აფერხებს ქვეყნის უნარს, ხელახლა ააშენოს ინსტიტუტები და ამოქმედოს ეკონომიკა.

ბოლო წლებში კონფლიქტების მიკროეკონომიკამ, როგორც ახალმა ქვემომართულებამ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა განვითარების ეკონომიკაში. ძალადობრივი კონფლიქტის მიკროეკონომიკურმა კვლევებმა განაპირობა ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში პოლიტიკური მეცნიერებისა და მშვიდობის კვლევის თანამედროვე მიღწევების ინტენსიური ჩართვა განვითარების ეკონომიკაში, რამაც დისციპლინა უფრო საინტერესო, რეალისტური და აქტუალური გახადა. მობილური ტექნოლოგიების სწრაფი აღმავლობა, დისტანციური ზონდირების შესაძლებლობები, პროცესების ციფრიზაცია, დიდი მონაცემები და მანქანური სწავლების ტექნიკები ქმნიან უამრავ შესაძლებლობებს მიკრო დონეზე კონფლიქტის მიზეზების, შედეგებისა და დინამიკის გაზომვისა და შესწავლისთვის.

მიუხედავად ბოლო ორი ათწლეულის პერიოდში კონფლიქტის მიკროეკონომიკურ კვლევებში მიღწეული წარმატებებისა, ჯერჯერობით სუსტია კავშირი კონფლიქტით დაზარალებული რეგიონისთვის მოქმედ ჰუმანიტარულ თუ განვითარების ხელშემწყობი, პოლიტიკის შემქმნელი ორგანიზაციების მიერ გენერირებული შეზღუდული ცოდნის გამოყენებასა და სწრაფად განვითარებად აკადემიურ ქვედარგს შორის. ამასთან, სწრაფად განვითარებადი ეს ქვედარგი სათანადოდ არ არის წარმოდგენილი ეკონომიკურ დისციპლინათა სწავლებაში.

ლიტერატურა:

1. Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J., (2001). The colonial origins of comparative development: an empirical investigation. *American Economic Review*. 91 (5), 1369–1401. Retrieved from [The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation - American Economic Association \(aeaweb.org\)](http://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1256/aer.2001.9151369)
2. Arjona, A., Kasfir, N., Mampilly, Z., (2015). Rebel Governance in Civil War. Cambridge University Press. Retrieved from https://assets.cambridge.org/9781107102224/frontmatter/9781107102224_frontmatter.pdf
3. Bauer, M., Blattman, C., Chytlova, J., Henrich, J., Miguel, E., Mitts, T., (2016). Can war foster cooperation? *Journal of Economic Perspectives*, 30 (3), 249–274. Retrieved from [Can War Foster Cooperation? \(aeaweb.org\)](http://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1256/jep.2016.303249)
4. Berman, E., Shapiro, J., Felter, J., (2011). Can hearts and minds be bought? The economics of counterinsurgency in Iraq. *Journal of Political Economy*, 119 (4), 766–819. Retrieved from [Can Hearts and Minds Be Bought? The Economics of Counterinsurgency in Iraq | Journal of Political Economy: Vol 119, No 4 \(uchicago.edu\)](http://www.uchicago.edu/~polsci/papers/2011/04/CanHeartsAndMindsBeBought.pdf)
5. Bowles, S., (1998). Endogenous preferences: the cultural consequences of markets and other economic institutions. *Journal of Economic Literature*, 36 (1), 75–111. Retrieved from [Scopus - Document details - Endogenous Preferences: The Cultural Consequences of Markets and other Economic Institutions | Signed in](http://www.sagepub.com/journalsPermissions.nav?path=/journals/journal-of-economic-literature/volume36/issue1/0014-1801199800000075.x)
6. Bozzoli, C., Brück, T., Muhumuza, T., (2011). Does war influence individual expectations? *Economics Letters*, 113 (3), 288–291. Retrieved from [Does war influence individual expectations? - ScienceDirect](http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165051311000581)
7. Brück, T., Esenaliev, D., Kroeger, A., Kudabayeva, A., Mirkasimov, B., Steiner, S., (2014). Household survey data for research on well-being and behavior in central Asia. *Journal of Comparative Economics*. 42 (3), 819–835. Retrieved from [Household survey data for research on well-being and behavior in Central Asia - ScienceDirect](http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147171714000111)
8. Brück, T., Naude, W., Verwimp, P., (2013). Business under fire: entrepreneurship and violent conflict in developing countries. *Journal of Conflict Resolution*. 57 (1), 3–19. Retrieved from [Business under Fire: Entrepreneurship and Violent Conflict in Developing Countries - Tilman Brück, Wim Naudé, Philip Verwimp, 2013 \(sagepub.com\)](http://jcr.sagepub.com/journalsPermissions.nav?path=/journals/journal-of-conflict-resolution/volume57/issue1/00141801201300000003.x)
9. Collier, P., Hoeffler, A., (2004). Greed and grievance in civil war. *Oxford Economic Papers*. 56 (4), 563–595. Retrieved from [Scopus - Document details - Greed and grievance in civil war | Signed in](http://www.sagepub.com/journalsPermissions.nav?path=/journals/oxford-economic-papers/volume56/issue4/00141801200400000563.x)

10. Crost, B., Felter, J., Johnston, P., (2014). Aid under fire: development projects and civil conflict. *American Economic Review*, 104 (6), 1833–1856. Retrieved from [Aid under Fire: Development Projects and Civil Conflict – American Economic Association \(aeaweb.org\)](#)
11. Crost, B., Felter, J., Johnston, P., (2016). Conditional cash transfers, civil conflict and insurgent influence: experimental evidence from the Philippines. *Journal of Development Economics*, 118, 171–182. Retrieved from [Conditional cash transfers, civil conflict and insurgent influence: Experimental evidence from the Philippines – ScienceDirect](#)
12. Deaton, A. (1997). The analysis of household surveys: a microeconomic approach to development policy. *World Bank Publications*. Retrieved from [The Analysis of Household Surveys: A Microeconomic Approach to ... – Angus Deaton – Google Books](#)
13. Justino, P., (2019). Governance interventions in conflict-affected countries. *Journal of Development Studies*, 55(7), 1364–1378. Retrieved from [Governance Interventions in Conflict-Affected Countries: The Journal of Development Studies: Vol 55, No 7 \(tandfonline.com\)](#)
14. Justino, P., (2018). The need to be governed: governance and violence in conflict contexts. *The Economics of Peace and Security Journal*, 13 (1), 5–11. Retrieved from [Scopus - Document details - The need to be governed: governance and violence in conflict contexts | Signed in](#)
15. Justino, P., Stojetz, W., (2018). On the legacies of wartime governance. *Households in Conflict Working Paper Series*. Retrieved from [HiCN-WP-263.pdf \(isdc.org\)](#)
16. Justino, P., Verwimp, P., (2013). Poverty dynamics, violent conflict and convergence in Rwanda. *Review of Income and Wealth* 59 (1), 66–90. Retrieved from [Poverty Dynamics, Violent Conflict, and Convergence in Rwanda – Justino – 2013 – Review of Income and Wealth – Wiley Online Library](#)
17. Ibáñez A. M., Vélez C. E., (2008), *World Development* , 36 (4), 659-676. Retrieved from [Civil Conflict and Forced Migration: The Micro Determinants and Welfare Losses of Displacement in Colombia – ScienceDirect](#)
18. Institute for Economics and Peace (2021). Economic Value of Peace 2021: Measuring the Global Economic Impact of Violence and Conflict. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/world/economic-value-peace-2021-measuring-global-economic-impact-violence-and-conflict>
19. Kalyvas, S.N. (2006). The logic of violence in civil war. Cambridge University Press, Cambridge MA. Retrieved from [The Logic of Violence in Civil War – Stathis N. Kalyvas – Google Books](#)
20. Kapstein, E. B., Tantravahi, A. (2021). The Economic Consequences of Criminal Violence. Political Violence At A Glance. Empirical Studies of Conflict. Retrieved from <https://esoc.princeton.edu/publications/economic-consequences-criminal-violence>
21. Krueger, A. B., (2008). What makes a terrorist? Economics and the Roots of Terrorism. Princeton University Press. Retrieved from [What Makes a Terrorist \(degruyter.com\)](#)
22. Lombardi, P., (2022). Rioters fight Brussels police, smash headquarters of EU Foreign Service. Some 50,000 people protested coronavirus restrictions. *Politico*, January 23, 2022. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/protest-against-covid-restriction-police-violent-brussels/?fbclid=IwAR3cm7IrXgeqYbYDeIu95H-aEx3JBfiLGyUglapzpgwdseHOxVlehEjYsGA>
23. North, D. C., Wallis, J. J., & Weingast, B. R. (2009). *Violence and social orders: A conceptual framework for interpreting recorded human history*. Cambridge University Press. Retrieved from [Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded ... – Douglass C. North, John Joseph Wallis, Barry R. Weingast, Ward C Krebs Family Professor of Political Science Barry R Weingast – Google Books](#)
24. OECD (2016), *States of Fragility 2016: Understanding Violence*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1-787/9789264267213-en>. Retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/development/states-of-fragility-2016_9789-264267213-en
25. Petersen, R. D. (2001). *Resistance and rebellion: lessons from Eastern Europe*. Cambridge University Press. Retrieved from [Resistance and Rebellion: Lessons from Eastern Europe – Roger D. Petersen – Google Books](#)
26. Singh, I., Squire, L., Strauss, J. (1986). A survey of agricultural household models: recent findings and policy implications. *World Bank Economic Review*, 1 (1), 149–179. Retrieved from [Survey of Agricultural Household Models: Recent Findings and Policy Implications | The World Bank Economic Review | Oxford Academic \(oup.com\)](#)
27. Solís A. J.S., Warren, S.S., Meriggi, N.F. et al. (2021). COVID-19 vaccine acceptance and hesitancy in low-and middle-income countries. *Nature Medicine*, 27, 1385–1394. Retrieved from <https://www.nature.com/articles/s41591-021-01454-y>

28. Verwimp, P., Justino, P., & Bruck, T., (2019). The microeconomics of violent conflict. *Journal of economic development*, volume 141, 102297. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304387818314160>
29. Verwimp, P., (2013). *Peasants in Power: The political economy of development and genocide in Rwanda*. Springer Verlag, Dordrecht. Retrieved from <https://difusion.ulb.ac.be/vufind/Record/ULB-DIPOT:oai:dipot.ulb.ac.be:2013/217358/Details>
30. Verwimp, P., (2005). An economic profile of peasant perpetrators of genocide: Micro-level evidence from Rwanda. *Journal of Development Economics*, 77 (2), 297-323 Retrieved from [An economic profile of peasant perpetrators of genocide: Micro-level evidence from Rwanda - ScienceDirect](#)
31. Voors, M., Nillesen, E., Verwimp, P., Bulte, E., Lensink, R., Van Soest, D., (2012). Violent conflict and behavior? evidence from field experiments in Burundi. *American Economic Review*, 102 (No. 2), 941–964. April. Retrieved from [Violent Conflict and Behavior: A Field Experiment in Burundi - American Economic Association \(aeaweb.org\)](#)
32. Wärneryd, K., (2014), *The Economics of Conflict. Theory and Empirical Evidence*. Retrieved from <https://mitpress.mit.edu/contributors/karl-warneryd>
33. Wood, E. J., & Jean, W. E. (2003). *Insurgent collective action and civil war in El Salvador*. Cambridge University Press. Retrieved from [Insurgent Collective Action and Civil War in El Salvador - Elisabeth Jean Wood, Professor Elisabeth Jean Wood, Wood Elisabeth Jean - Google Books](#)
34. World Bank (2018), *The economic cost of conflict*, Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2018/03/01/the-economic-cost-of-conflict>

Modern Trends in Microeconomic Research on Violent Conflict

Ia Natsvlishvili

PhD, Associate Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The article discusses modern advances in microeconomic research on violent conflict. The impact of the results of conflict microeconomic research on policies and future studies is analyzed. The article shows the emergence of violent conflict microeconomics as a new subfield of empirical development economics in the last decade. Some common misconceptions about the microeconomics of conflict are critically evaluated. The role of other disciplines related to conflict research is presented. Contributions to modern economic theory by empirical research methods and data from conflict microeconomics is underlined.